

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार"

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेचे,

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर (स्वायत्त)

इतिहास विभाग

सूचना

दि. 26 / 07 / 2019

विवेकानंद कॉलेजच्या इतिहास विभागातील बी. ए. भाग - II च्या सर्व विद्यार्थी विद्यार्थिनींना सुचित करण्यात येते की, शनिवार दिनांक 27/07/2019 रोजी इतिहास पेपर क्रमांक - IV "आधुनिक भारताची जडणघडण" या विषयाच्या प्रकरण-2 (1857 चा उठाव) वरील ओपनबुक टेस्ट चे आयोजन चौथ्या तासाला रूम नंबर 11 मध्ये सकाळी 10 ते 10.45 या वेळेत केले आहे. तरी सर्व विद्यार्थ्यांनी तयारीनिशी टेस्टला वेळेवर उपस्थित राहावे.

डॉ. एस. आर. कट्टीमनी

इतिहास विभाग

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार"

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेचे,

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर (स्वायत्त)

इतिहास विभाग

प्रश्नपत्रिका

दि. 27 / 07 / 2019

बी. ए. भाग - II

सेमिस्टर - III

पेपर क्रमांक - IV

विषय - "आधुनिक भारताची जडणघडण"

प्रकरण-2 1857 चा उठाव

ओपन बुक टेस्ट

वेळ - सकाळी 10 ते 10.45

प्रश्न - 1857 च्या उठावाच्या आपयाशाची कारणे स्पष्ट करा . (गुण-10)

70

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार"

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेचे,

विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर (स्वायत्त)

इतिहास विभाग

गुणपत्रक / मार्कलिस्ट

दि. 27/7/2019

वर्ग - बी.ए. - II सेमिस्टर - III

पेपर क्र. - IV टेस्ट - ओपन बुक टेस्ट

प्रकरणाचे नाव - आधुनिक भारताची जडवाडवा एकूण गुण - 10

अ.क्र.	रोल नंबर	मिळालेले मार्क्स	अ.क्र.	रोल नंबर	मिळालेले मार्क्स
1	5256	7	10		
2	5139	7	11		
3	5187	7	12		
4	5096	10	13		
5	5138	7	14		
6			15		
7			16		
8			17		
9			18		

S. S. S.
विषय शिक्षक स्वाक्षरी

71

Name - Kajal Parashram Kumbale

Class - B.A. II, Roll No - 5096

Sub - History

Assignment Name - १८५७ चा उठावचा अपयशाची कारणे

प्रश्न - १८५७ चा उठावचा अपयशाची कारणे

→ १८५७ चा उठावाला प्रारंभीच्या तीन-चार महिन्यांत बलापेकी राक्ष मिळाले. परंतु इंग्रजांनी स्वतःला आवरले. प्रबंड सैन्य, युद्धसाहित्य व सामान्य नेतृत्व यांच्या अभावामे इंग्रजांनी १८५७ चा उठाव यशस्वीपणे दडपून टाकला. क्रांतिकारकांनी युद्धा सापल्या प्राणाची पर्वा न करता निकरात निर्धारपूर्वक लढा दिला. परंतु क्रांतिकारकांना अपयशे झाले. त्या अपयशाची कारणे पुढीलप्रमाणे आहेत.

(१) उठावचे मर्यादित क्षेत्र :

१८५७ चा उठाव देशाच्या कोणत्याही भागातही होऊ शकला नाही. देशाच्या काही भागातून उठाव मर्यादित राहिला. देशातील १/६ भागातच फक्त उठाव झाला. १/१० जनताच सहभागी झाली. दक्षिण भारत हात होता. क्रांतीभागीदर साठ वर्षे खालसा केलेला पंजाब हात होता. पतिवाळा, नाभा इत्यादी शीख स्थानिकांनी तटस्थ न राहता उलट इंग्रजांना मदत केली. पंजाब मधील शीख इंग्रजांसोबत राहिले. मध्य व पूर्व बंगाल हात राहिला होता. पंजाब, सिंध, राजस्थान, काश्मीर, नेपाळ, महाराष्ट्र, मेरठूर, मद्रास, गुजरात इत्यादी भागांत उठाव नव्हता. त्यातील काही भागात किरकोळ स्वरूपाचा उठाव झाला. पंजाबी, शीख, गुरखे, निजाम इत्यादींनी इंग्रजांनाच पाठिंबा दिला. बौद्धध्यान, उठावचे स्वरूप मर्यादित क्षेत्रापुरतेच राहिल्याने हा उठाव इंग्रजांना दडपून टाकता झाला.

(२) लोकांनी नव्हती :-

सर्व लोकांनी फक्त थोडक्यात लोक उठाव किंवा लोकांनी घडून आली नाही. ज्यांच्या जमिनी,

सुरुवात केली. ते जमीनदार, स्थावकार व कंत्राटदार यांच्याकडे वळले व त्यांनी त्यांच्यापासून मिळवली हिंसकावध्यास सुरुवात केली. बंडखोरांनी केलेली लुटालुट, जाळपोळ व कत्सली इत्यादी प्रकार पाहून वरिष्ठ वर्गांना बंडाच्या अपयशापेक्षा विजेचाही भीती जास्त वाटू लागली होती. कानपूरच्या लुटीत वाटणीसाठी सापळात भांडणे सुरु झाली.

(९) समान लेव्हा संभाव :-

१८५७ च्या उठावातील बंडवाल्यांसमोर इंग्रजांचा पराभव करून त्यांची राजवट नष्ट करण्याचे ध्येय होते. परंतु प्रत्येकाचे ध्येय वेगवेगळे होते. हिंदी शिपायांना स्वतःची अनेक गाव्याणी व छः वे क्रूर क्रायचाची होती. स्थानिक व जमीनदारांना सापल्या गेलेल्या स्वतःची परत मिळवावयाच्या होती तर समकृ जनता दारिद्र्य व शोषणामुळे संजली वाजली होती उठावाने भाग घेणाऱ्या विविध लोकांना सापसापने स्वार्थ साहाय्याचे होते. म्हणूनच जॉन स्ट्रॅची म्हणतो, "राष्ट्रीय स्वाच्या साहावी स्वातंत्र्यसंग्रामात जरी बंडखोरांना यथा लाभले असले तरी सामनसंस्था चालविण्यासाठी नागणारी राष्ट्रीयतेची प्रेरणा सासनीयांत नव्हती."

(१०) स्वकीयांनी इंग्रजांना केलेली मदत :-

लाळूच, बक्षीस, सहा अनेक प्रकारच्या सामिषांना बळी पडून अनेक देशद्रोह्यांनी सापल्या नेत्यांच्या हालचाली इंग्रजांना सागीदर कळविल्या. सेव्याची व साधनांची सोल्यवान माहिती दिली. त्यामुळे इंग्रजांचे काम सोपे झाले. तांच्या टोपेसारख्या रणधुंदर सेनापतीला या फिन्गरीनेच देवा दिला. विश्वासघातकी लोकांची कारस्थाने व इंग्रजा - पुढील त्यांची लाचारी उठावाच्या अपयशास कारणीभूत ठरली.

(११) इंग्रजांना अनुकूल परिस्थिती :-

१८५७ च्या उठावापूर्वी क्रिमीया, इराण व चीनच्या लढायांतून इंग्रज मोकळे झाले होते. त्यामुळे तेथील विशाल फौजा त्यांनी भारताने साणल्या. या फौजांनी

१८५७ चा उठाव दडपून टाकण्यास हातभार लावला.

(१२) इंग्रजांचा दडपणवाद :-

ब्रिटीशांनी उठाव दडपण्यासाठी व पुन्हा आपला उठाव होऊ नये म्हणून मीठ्या प्रमाणाने कान्याच उठ्याचाप केले. हिंदी लोकांना दडपण निर्माण व्हावी व उठावापासून जनता दूर व्हावी म्हणून इंग्रजांनी ठिकांना फासावर बंधिले. इत्यादींचा कायदा करून सर्व हिंदी लोकांना निःशस्त्र केले. संशयावरून ठिकाळ्या काळजी केल्या. संशयितांना ब्राह्मणां पुढे टांगणे, मरेपर्यंत फुके मारणे, जिवंत जाळणे व जनावराप्रभावी डागणे इत्यादी प्रकार करून वातावरण त्रासदायक केले. इंग्रज राजवटीविरुद्ध उठाव करणाऱ्यास कायदा असून मिळते याचे प्रात्यक्षिक करून दाखविले. त्यामुळे सर्वसामान्य जनता भयभीत होऊन उठावापासून दूर राहिली. परिणामी, इंग्रजांना हा उठाव दडपून टाकता आला.

(१३) दक्षिण भारतात झोतना :-

उठावापासून दक्षिण भारत झोतना जे शोषका उठाव आले ते इंग्रजांनी ताबडतोब दडपून टाकले. पुन्हा लुलनेने दक्षिण संघर्ष प्रमाण प्रात्यक्षिक होते. नरगुंद संस्थान, कोल्हापूर, सातारा, नाशिक, या प्रांतात उठाव कमी प्रमाणाने आला. ताच्या दोपेचा पराजय झाल्यावर आपल्याला मदत मिळेल म्हणून तो नागपूर, बडोद्याकडे गेला. परंतु त्याला कोणीही मदत केली नाही.

वरील कारणांमुळे १८५७ च्या उठावात भारतीयांना क्षयज्ञा आले.

Name :- Omkar Sachin Palkhande

Rollno :- 15187

Subject :- History (1857 चा उठावामध्ये भारतीयांच्या अपयशाची कारणे स्पष्ट करा)

Class :- B.A-II (Sem-III)

प्रश्न 1857 चा उठावामध्ये भारतीयांच्या अपयशाची कारणे स्पष्ट करा.

→ 1) उठावाचे मर्यादित क्षेत्र :-

1857 चा उठाव देशाच्या लोक वाकला नाही. देशाच्या काही भागापुरता उठाव मर्यादित राहिला. देशातील 9/10 समाजातच फक्त उठाव झाला. 9/10 जनताच सहभागी झाली. दक्षिणे भारत वांत होते. क्रांतीअगोदर साठ वर्षे शासना केलेला पंजाब शांत होता. पतिशाली, नाभा इत्यादी शीख संस्थानिकांनी नरक्य न राहता उलट इंग्रजांना मदत केली. पंजाब मधील शीख इंग्रजांसह राहिले. मध्य व पूर बंगाल शांत राहिले. होता पंजाब, सिंध, राजस्थान, काश्मीर, वेपळ, महाराष्ट्र, मैसूर, मद्रास, गुजरात इत्यादी भागात उठाव नव्हता. त्यातील काही भागात किरकोळ स्वरूपाचा उठाव झाला. पंजाब शीख, गुरखे, निजाम इत्यादींनी इंग्रजांनाच पाहिला. थोडक्यात उठावाचा स्वरूप मर्यादित क्षेत्रापुरतेच राहिल्याने हा उठाव इंग्रजांना दडपून टाकता आला.

2) लोककृती नव्हती :-

सर्व लोकांनी एकत्र येऊन लोक उठाव किंवा लोककृती घडून आली नाही. ज्यांच्या जामिनी जहागिर्या वतन जप्त झाली अशा दुखावलेल्या लोकांनीच उठावात हिरीरीने भाग घेतला. काही देशी संस्थानिकांनी इंग्रजांना मदत करून देशद्रोह केला. शिंदे, निजाम शीख, रजपूत राजांनीही खु अशेतरेच्या प्रसंगा येथे इंग्रजी राज्य टिकवण्यासाठी इंग्रजांची मदत केली. अवधमध्ये जर एन वेळी गुरखा फौजांची मदत मिळाली नसती तर इंग्रजांची स्थिती अत्यंत शोचनीय झाली असती. शिंदे, होळकर, हद्दाबाद पतिशाली, पिंडी, अमूरयाला इत्यादी भागाचे संस्थानिक इंग्रजांची एकनिष्ठ राहिले. इतकेच नव्हे तर त्यातील काहीनी इंग्रजांना

प्रत्यक्ष मकतही केली.

७) उठाव ठरल्या वेळी झाला नाही !-

उठावाची तारीख ठरलेली होती. उठावाची केंद्र व लष्करी छावण्यांना छावणीतील तसे कठविष्यात आले होते परंतु बराकपूर व मरहंच्या छावणीतील आकारात्मिक घटना व काडतुस प्रकरणामुळे अतिउत्साही सैनिकांनी बंडाच्या झूडा ठरलेल्या तारखेच्या अगोदरच्या उभारला उठावाची पूर्व तयारी होण्याआधीच तिचा स्फोट झाला. अपरिपक्व व अपुऱ्या तयारीचा फायदा नेहमीच शत्रु पक्षाला मिळत असतो. तसा तो इंग्रजांना मिळाला त्यामुळे इंग्लंड सावध झाले त्यांना वेगवेगळ्या ठिकाणांचे वेगवेगळ्या वेळी इंग्लंड उठाव दडपून टाकला आले. तसेच त्यांनी संशयित बंडखोर सैनिकांची आख्याय काढून घेतली व इतर ठिकाणांहून सैन्य बोलावून ठिकठिकाणी पसरलेल्या उठावाय योजनायधरीतीने पारवू केली.

८) रेल्वे व दळगवळीची साधने !-

ब्रिटीशांनी साम्राज्यविस्तार करीत असताना भारतात विविध सुधारणा केल्या इलेक्ट्रिसिच्या कळात रेल्वे डाक तार इत्यादींची निर्माती झाली होती. त्यामुळे इंग्रजांचे सैन्य एका ठिकाणाहुन दुसऱ्या ठिकाणी सहज जाऊ शकत होते क्रांतीकारकांनी रेल्वेमार्ग विस्कटित केल्यानंतर त्यात व तार विभागाने एका ठिकाणाहुन दुसऱ्या ठिकाणी सुयना भराभर पाठविल्या त्यामुळे इंग्रजांना भारतीयांच्या पराभव करता आला.

९) इंग्रजांकडे असगारी आधुनिक शस्त्रास्त्रे व साधनसामग्री !-

ब्रिटीशांच्या तुलनेने भारतीयांच्याकडे जुनाट शस्त्रास्त्रे होती. तोफा, दाऊगोळा लुटून, युद्ध सुरू केले होते परंतु मिळालेल्या मर्यादित साधनावरच त्यांना अवलंबून राहावे लागले नियमित पणे शस्त्रास्त्रे व दाऊगोळा यांचा पुरवठा होईल यासाठी आवश्यक असणारे कारखाने त्यांच्या ताब्यात नव्हते. क्रांतीकारकांकील दाऊगोळा व शस्त्रास्त्रे संपल्यानंतर दात व तलवार या जुन्या हत्यारातील त्यांना लढावे लागले. त्यामुळे सैन्य-बळ भरपूर असूनही क्रांतिकारक ब्रिटीश सैन्यपुढे

रिक्त व घट्ट बकले नसित वा उल्ल इंग्रजांच्याकडे
 आधुनिक स्वरुपाची वास्तुशास्त्र होती त्यांना इंग्लंडमधून
 वास्तुशास्त्र व दारुगोळा यांचा भरपूर पुरवठा आ आता
 त्यामुळे भारतीयांचा पराभव झाला.

6) इंग्रजांचे श्रेष्ठ व कर्तव्यकार सेनानी :-
 विदेशींच्याकडे एकापेक्षा एक असे
 कर्तव्यकार व श्रेष्ठ सेनानी होते नील, होव्लॉक, औरम
 वधू, कम्पबेल व सर- ह्युम रोम इत्यादी मुलाकी
 सेनापती इंग्रजांच्याकडून शहाणगीत उतरले होते उल्ल
 ज्यवनीभाव असलेले पारिस्थीतिवर नियंत्रण ठेवणारे एकेकांच्या
 मदतीस धावून जाणारे नेते विदेशींच्या वापरी होते त्यांनी
 स्वताच्या प्रणयि फी न करता विदेशी साम्राज्य सुदक्षित
 केले.

7) नेतृत्वाचा आभाव :-

नेतृत्व कमी पडले विदेशींच्या तुलनेने वेईदी लोकांचे
 प्रयत्न केले आशिषाच तो बूद्ध होता शशी लक्ष्मीवारी
 गूर व धडसी होती परंतु तिला बुद्ध्याचा अनुभव नव्हता
 नातासाहब व तात्या टोपे हे दोघही स्वतंत्रपणे आले
 असल्याने उत्तरेतील क्रांतीकारकांच्यावर त्यांना पूर्णपणे
 आपली छाप पाडता आली नाही ते नेतृत्वात कमी
 पडले हमरत महल व अनित आले या स्त्रीया
 पुरात संधक होत्या परंतु आशीच्या शशीप्रमाणे
 गावा सोडून त्या कधीच बाहेर आल्या नसित उदावातील
 नेत्यातील सनेकांचे जीवन सुखात गेले होते क्रांतीकार
 कांना भोगावे लागणारे कष्ट हाल व भडभडचणीची
 या नेत्यांना कसबना नव्हती, लष्करी हुण्ट्या हे
 नेतृत्व कुणकुवत ठरले.

8) उदाव करणाऱ्यांच्या वरिस्त व लुटाळू :-

वेडवाल्यांनी दिल्ली ताब्यात
 घेतली परंतु त्यांच्यात कोणत्याही प्रकारची उपाययोजना
 नव्हती सुखातीला उदाव यशस्वी झाल्यानंतर त्यांच्यात
 स्वातंत्र्याचे वारे संचारले ते वरिस्त झाले त्यांच्याकडे
 पुरसा पैसा नव्हता तो त्यात कसब्यासाठी त्यांनी नाग-
 रिकाना लुट्यास सुखात केले ते जमीनदार सावकार व

कंगारदार = यांच्याकडे उबले व त्यांनी त्यांच्यापासून मिळकती
 हिमकावल्यास सुखवात केले. बंडखोरांनी केलेली लढाऊ
 जाळपोळ व कल्लोल्या इत्यादी प्रकार पाहून वरिष्ठ वीर
 बंड्या अपयशापेक्षा विजयाची भीती जास्त वाढू लागली
 हातू कानपूरच्या लुधिये - वाणीसाणी आपसात भांडणे सुरू
 आले बंडवाले ज्या दहशत - पुर्वी करीत तेथील खाजिन्याच्या
 लुटीबरोबरच तुळगातील कुंद्यानाही ते मुक्त करित त्यात
 गुंड व समाजकटकडी स्वतंत्र होत असत या लोकानी सुंती
 मुळे निमाणे सातत्या अव्यवस्थेच्या चांगला फायदा उचलला
 त्यामुळे जनता उठाव करणाऱ्या बंडूक साशंक व उदासीन
 आली व पुढे तिने त्यांना मदत देणे बंद केले.

9) इंग्रजांना अनुकूल परिस्थिती :-
 1857 च्या उठावापूर्वी हिमिया
 इराण व चीनच्या लढायांतून इंग्रज - मोक्के आले होते.
 त्यामुळे तेथील विशाल पैसा त्यांना आसात आगल्या या
 पैसांनी 1837 च्या उठाव वडपून टक्क्यास हातभार लावला.
 योज्यात सन 1857 मध्ये भारताव्यतिरिक्त ब्रिटिश साम्रा
 ज्यात पूर्णपणे शांतता होत त्यामुळे इंग्रजांना हा उठाव
 वडपून टक्क्यासाठी आपले लक्ष केंद्रित करता आले.

10) इंग्रजांचा दहशतवाद :-
 ब्रिटीशांनी उठाव वडपण्यासाठी व
 पुढी असा उठाव होऊ नये म्हणून मोठ्या प्रमाणात
 अत्याचार केले हिंदी लोकांना दहशत निमाणे लढा
 व उठावापासून जनता इर दहावी म्हणून इंग्रजांनी अनेकांनी
 फासावर चढविले. ल्हाराचा कायदा करून सर्व हिंदी
 लोकांना निशस्त्र केले संशयावरून अनेकांच्या कल्लो
 केल्या संशयिमांना आडला उलो येणगे मरेपर्यंत फाट
 मारणे जिवंत जाळणे व लुठावरा प्रमाणे ठाणे इत्यादी
 प्रकार करणे इंग्रज राजवटी बिरुदद उठाव करणाऱ्यास
 कायदा आसून मिळने याचे प्रात्याक्षिप करणे दाय्याविले
 त्यामुळे सर्वसामान्य जनता शयभीत होऊन उठावापासून
 दूर राहिली परिणामी इंग्रजांना हा उठाव वडपून
 टाकता आला.

नाव - कोठी कृतीक राजेंद्र
 वर्ग - बी ए. भाग २ रोल नं. = 5138
 विषय - इतिहास

प्रश्न :- 1857 च्या उठावामध्ये भारतीयांच्या अपयशाची कारणे स्पष्ट करा ?

→ 1) उठावचे मर्यादित क्षेत्र :-

1857 चा उठाव देशव्यापी होऊ शकला नाही. देशाच्या काही भागापुरता उठाव मर्यादित रहिला. देशातील 1/6 भूभागातच फक्त उठाव आला. 1/10 जनताच सहभागी आली. दक्षिण भारत शांत होते. फौजीमगोदर आठ वर्षे खालसा केलेला पंजाब शांत होता. पतिशाला नामा इ. शीख संस्थानिकांनी तटस्थ न राहता उलट इंग्रजांना मदत केली. पंजाब मधील शीख इंग्रजांना मदत करिते. मध्य व पूर्व बंगाल शांत राहिला होता. पंजाब, सिंध, राजस्थान, काश्मीर, नेपाळ, महाराष्ट्र, म्हैसूर, मद्रास गुजरात इ. भागात उठाव नव्हता. त्यातील काही भागात किरकोळ स्वतंत्राचा उठाव आला. पंजाबी, शीख, गुरखे, निजाम इ. इंग्रजांसच पाठिंबा दिला. थोडक्यात उठावाचे स्वतंत्र मर्यादित क्षेत्रापुरतेच राहिल्याने हा उठाव इंग्रजांना दडपून टाकता आला.

2) लोकफौती नव्हती :-

सर्व लोकांनी एकत्र येऊन लोक उठाव किंवा लोकफौती घडून आली नाही. ज्यांच्या जमिनी, जटगिण्या वतने जप्त झाले अशा दुखाकेल्या लोकांनीच उठावात हिरीरीने भाग होवला. काही देशी संस्थानिकांनी इंग्रजांच्या देशद्रोह केला. शिंदे, निजाम, शीख राजपूत यांच्या प्रसंगी येथे इंग्रजी राज्य टिकवण्यासाठी इंग्रजांची मदत केली. अवधामध्ये जे. एन. बेबी गुरख्या फौजांची मदत मिळाली नसती तर इंग्रजांची स्थिती अत्यंत शोचनीय आली असती. शिंदे, होळकर, हैद्राबाद, पतिशाला, जिंद कपूरथला इ. भागाचे संस्थानिक इंग्रजाशी एकनिष्ठ रहिले इतकेच

जव्हे तर त्यातील काहीनी इंग्रजांना प्रत्यक्ष मदतही केली.

3) उठाव ठरव्या वेळी झाला नाही ! -

31 मे 1857 ही उठावाची तारीख ठरलेली होती उठावाची फ्रेंच व लष्करी छावण्यांना तसे फळविठ्यात आले होते. परंतु बरकपूर व मेरठच्या छावणीतील आकरिमत घटना व काठकुस प्रकरणामुळे अतिउत्साही सैनिकांनी बंडाच्या झेंडा ठरलेल्या नारखेच्या आगोदरच उभारला उठावाची पूर्वी तयारी होव्याअर्चीच तिया स्फोट झाला. अपरिपक्व व अपुव्या तयारीचा फायदा नेहमीच शत्रु पक्षाला मिळत असतो. तसा तो इंग्रजांना मिळाला त्यामुळे इंग्रज सावध झाले त्यांना वेगवेगळ्या ठिकाणचे वेगवेगळ्या वेळी झालेली उठाव दडपून टाकता आले. तसेच त्यांनी संशयित बंडखोर सैनिकांची शस्त्रास्त्रे काढून घेतली व इतर ठिकाणाहून सैन्य बोलावून ठिकठिकाणी पसरलेल्या उठावाचा योजना बदलरीतीने पाडाव केला.

4) रेल्वे व दळणवळणाची साधने ! -

ब्रिटीशांनी साम्राज्यविस्तार करित असताना भारतात विविध सुधारणा केल्या उलहैसऱ्या काळात रेल्वे, डाक, तार इ. निर्माती झाली होती त्यामुळे इंग्रजांचे सैन्य एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी सहज जाऊ शकत होते. फौती-कारफांनी रेल्वेमाग विस्कळित केल्यानंतर टपाल व तार विभागाने एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी सुचना भराभर पाठविल्या त्यामुळे इंग्रजांना भारतीयांचा परभव करता आला.

5) इंग्रजांकडे असणारी अच्युनिक शस्त्रास्त्रे व साधन सामग्री ! -

ब्रिटीशांच्या तुलनेत भारतीयांच्याकडे जुनाट शस्त्रास्त्रे होती. तोफा, दाकुगोळा लुहून युद्ध सुद्धे केले होते. परंतु मिळालेल्या मर्यादित साधनांवरच त्यांना अवलंबून रहावे लागले. नियमित पणे शस्त्रास्त्रे व दाकुगोळा व त्यांचा पुरवठा होईल यांसाठी आवश्यक असणारे कारखाने व त्यांच्या ताब्यात नव्हते. फौतीकारफाकडील दाकुगोळा व शस्त्रास्त्रे संपल्यानंतर ढाल व तलवार या जुन्या हत्यारांनीच त्यांना लढावे लागले. त्यामुळे सैन्यबळ भरपूर असूनही फौतिकारक ब्रिटिश सैन्यापुढे टिकाव धरू

शकले. या ठेकेत इंग्रजांच्याकडे आधुनिक स्वरुपाची शास्त्राज्ञे होती त्यांना इंग्लंडमधून शास्त्राज्ञे व दामगोळा यांचा भरमून पुरवठा झाला. त्यामुळे भारतीयांचा परभाव झाला.

6) इंग्रजांचे श्रेष्ठ व कर्तबगार सेनानी !

ब्रिटिशांच्याकडे प्रकापेक्षा एक असे कर्तबगार व श्रेष्ठ सेनानी होते. नील, हॅव्लॉक, ऑल्टरम, लॉरन्स वॉन्स, कॅम्पबेल व सर ह्युम रोज इ. मुत्सदी सेनापती इंग्रजांच्या कडून रणांगणात उतरले होते. हुत्कृष्ट व्यक्तींमध अस्सलेल्या परिस्थितीवर नियंत्रण ठेवणारे, एकमेकांच्या मदतीस द्यावून जाणारे ते ते ब्रिटिशांच्या बाबुला होते. त्यांनी स्वतःच्या प्राणाची पर्वा न करता ब्रिटिश साम्राज्य सुरक्षित ठेवले.

7) नेतृत्वाचा आभाव !

ब्रिटिशांच्या तुलनेने हिंदी लोकांचे नेतृत्व कमी पडले. उठावूरशाहाने नेतृत्व राळवण्याचा प्रयत्न केला. त्याशिवाय तो पृच्छ होता. राणी लक्ष्मीबाई शूर व धाडसी होती परंतु तिला युद्धाचा अनुभव नव्हता. जानासाहेब व त्या टोप हे दोघही दक्षिणेवून झाले असल्याने हुत्तरे तील फांतीकारकांच्यावर त्यांना पूर्णपणे आपली ध्याप पाडता आला नाही. ते नेतृत्वात कमी पडले हुत्तरल महल व इमीन महल या रझीया कुशल संघटक होत्या. परंतु झाशीच्या राणीप्रमाणे गोवा सोडून त्या कधीच बाहेर आल्या नाहीत. उठावातील नेत्यांतील अनेकांचे जीवन शुरुवात ठेले होते फांतीकारकांना भोगावे लागणारे कष्ट, हाल व अडीअड्यतींची या नेत्यांना कल्पना नव्हती लष्करी दृष्ट्या हे नेतृत्व कुमकुवत उरले.

8) उठाव करणाऱ्यांच्यात बेशिस्त व लुटालुट !

बंडवाल्यांनी दिल्ली ताब्यात घेतली परंतु त्यांच्यात कोणत्याही प्रकारची ठपाय योजना नव्हती. शुरुवातीला उठाव यशस्वी झाल्यानेतर त्यांच्यात स्वातंत्र्याचे वारे संघारले. ते बेशिस्त बनले. यांच्याकडे पुरेसा पैसा नव्हता. तो उठाव करण्यासाठी त्यांनी नागरीकांना लुटवण्यास शुरुवात केली ते जमीनदार सावकार व कंगारदार यांच्याकडे वळले व त्यांनी त्यांच्यापासून मिळवती हिंसाकावण्यात शुरुवात केली. बंडखोरांनी केलेली लाळूट

जळपोक व कत्तली इ प्रकार पाहून वरिष्ठ वर्गाला बंडाच्या अपयशापेक्षा विजयाची भीती जास्त वाटू लागली होती. कामगुरूंच्या लुटीत वाटणीसाठी आपसात भांडणे सुरु झाली. बंड्याने ज्या शहरात प्रवेश करित तेथील खळिन्याच्या लुटीबरोबरच तुंड्यातील कैद्यांनाही ते मुक्त करित त्यात भुड व समाजफेडकही स्वतंत्र होते असत या लोकांनी क्रांतीमुळे निर्माण झालेल्या अव्यवस्थेचा यंत्रणा फायदा उचलला त्यामुळे जनता उठाव करणाऱ्यांबद्दल साशंक व उदासीन झाली व पुढे तिने त्यांना मजत देणे बंद केले.

9) इंग्रजांना अनुकूल परिस्थिती -

1857 च्या उठावापूर्वी फ्रिमिया, इराण व चीनला लढायातून इंग्रज मोकळे झाले होते. त्यामुळे तेथील विशाल फौजा त्यांनी भारतात आणल्या. या फौजांनी 1857 चा उठाव दडपून टाकण्यास हातभार लावला. थोडक्यात सन 1857 मध्ये भारतव्यतिरिक्त ब्रिटीश साम्राज्यात पुढेपुढे शांतता होती त्यामुळे इंग्रजांना हा उठाव दडपून टाकण्यासाठी आपले लक्ष केंद्रित करता आले.

10) इंग्रजांचा दहशतवाद - ब्रिटीशांनी उठाव दडपण्यासाठी व पुन्हा असा उठाव होऊ नये म्हणून मोठ्या प्रमाणात अन्याय भव्यार केले. हिंदी लोकांविषयी दहशत निर्माण व्हावी व उठावापासून जनता दूर व्हावी म्हणून इंग्रजांनी अनेकांना फासावर चढविले. हत्यार्या फायदा कडून सर्व हिंदी लोकांना नि.शस्त्र केले. झाडांना उलटे टांगणे, मरेपर्यंत फटके मारणे, जिवंत जाळणे व जगावराप्रमाणे डांगणे, मरेपर्यंत फटके इ प्रकार कडून इंग्रज राजपटीविड्वह उठाव कारणांवर काय शासन मिळते याचे प्रात्यक्षिक कडून दाखविले. त्यामुळे सर्वसामान्य जनता भयभीत होऊन उठावापासून दूर राहिली, परिणामी, इंग्रजांना हा उठाव दडपून टाकण्यास माला.

2

पुस्तक - नाव : कोळी सुरज विजय
वर्ग : बी. ए. भाग 2 रोल नं - 5139.
विषय : इतिहास
1857 च्या उठावामध्ये भारतीयांच्या अपयशाची कारणे स्पष्ट करा.

पुस्तक 1857 मध्ये आवागध्ये 'भारतीयांच्या' अपयशाची कारणे स्पष्ट करा
① आवाग संपीकित क्षेत्र

1857 चा आवाग संपीकित देशांना वेगानेला 1857 शुभभागातच फक्त उठाव साला 9/90 जनताच सहभागी साली फ्रान्स भारत वांत होता. क्रांती अगोवर 8 वर्षे खालसा केलेला पंजाब वांत होता. पतीयाळ नासा इ. वीख संस्थानिकानी तदुच न वाहता उलत संस्थाना सपत केली पंजाबमधील वीख संजनिष्ट राहिले. मध्य व पुर्व बंगाल वांत राहिलेला होता. पंजाब, सिंध, राजस्थान, काश्मीर, नेपाळ, महाराष्ट्र, हिंदुस्तान, मडाल, गुजरात इ. भागात उठाव नहता. यातील काही भागात क्रिकेट स्वरुपाचा उठाव साला पंजाबी वीख गुच्छे, निजाम, इराकानी, बंगाला पायीया दिला. थोडक्यात उठावाचे स्वरुप संपीकित क्षेत्रपुरतेच राहिलेला हा उठाव संजाना पडपुठ ठकता आला.

* ② लोकाक्रांती गळती

सर्व लोकांनी एकत्र येवून लोक उठाव किंवा लोकाक्रांती घडून आली नही. ज्यांच्या जमीनी, जहागीरी, वतने जप्त साली अशा दुखातलेला लोकांनीच उठावात हिरीरीने भाग घेतला. काही वेगी संस्थानिकानी संजाना सपत करुन वेगडोह केला. शिंदे, निजाम, विख, रजपुत राजाना ही था अहीतही या पुंक्षी गेणे संजानी राज्य टिकवण्यासाठी संजानाची सपत केली. अतधामध्ये घेन वेळी जर सुरखा, पोंजाची सपत मिळाली नसती तर संजानाची स्थिती अंगत वाचनीय आली असती. सिंधे, होळकर, हीपदाबाय, पतीयाळा, जीय कपूरयाला इ. भागाचे संस्थानिक संजानाची अकनिष्ट राहिले. इतेकच नह तर सातान काहीनी संजाना प्रसूह सपत केली.

3) असा मे 1856 ही उठावाची तारीख ठरलेली होती. उठावाची केड व लफकरी खांयांना तसे कळवीव्यात आले होते. परंतु बराकपुर व मेरठच्या खावणीतील आकस्मीक घटना व काडतुस प्रकरणासुळे अतीउत्साही सैनिकानी बंडाच्या

झेडा हरलेल्या नारखेच्या अमोदरय उभारला उगवाची पुढी नगरी होण्याआधीच नीचा समोत झाला अपरिपक्व व अपुढी नगरीच्या फायद्या नेहमीच लक्ष पत्ताना मिळून असतो. तथा तो इष्टा जाण मिळाला. आमुळे शंज भावध वहीले. माना वेगवेगळ्या शिवांगये वेगवेगळे झालेले उदाव. यउपुण टकता आले. तसेच सोनी संघापीत वंडखोर सेनीकाची वास्तव्ये काढून घेतले व इतर शिवांगय सेन्य बोलावून ठिकठीकाणी पसरलेल्या उगवांच्या शोजनाबध्दरतीने पाठाव केला (७)

* (७) रेल्वे व रूठवा वळवाची भाषणे

ब्रिटीशांनी साम्राज विस्तार करीत असताना भारतात विविध सुधारणा केल्या. उल्होसीच्या काळात रेल्वे डाक, तह, इ. मिमीती सती होती. आमुळे शंजाम्ये सेन्य हाका शिवांगयून उमद्या शिवांगी सहज जाणु वळत गेले. प्रांतीकारकांनी रेल्वेसाठी विस्कळीत केल्यानंतर टपाल व नार. विमळाने हाका शिवांगयून पुमद्या ठिकाणी सुचना आरम्भ पाठविल्या. आमुळे शंजाना भारतीयांच्या पराभव करत आला.

* (८) शंजाकडे असोशी आधुनिक शक्ती व भाषणे काळजी

ब्रिटीशांच्या मुलनेने भारतीयांकडे मुलात शक्तीको होती. तोफा, पाकुगोळा, लुबून सुध्य सुकु केले होते. परंतु शिवांगेच्या मर्यादित साधनांकरय माना अवलवून वहावे लागले. नियमीतपणे वाशाको व पाकुगोळा यांच्या पुवठ्या होईल आसोशी आवश्यक असोशारे करखाने यांच्या ताळ्यात नकोते, प्रांतीकारका कडील. पाकुगोळा व वाशाको संपल्यानंतर हाल व तलवार या पुमद्या हतारानीय माना लहावे लागले आमुळे सेन्यवळे अपुर असुणही प्रांतीकारक विडीवा सेन्यापुठे शिवा व धकु लहाले नाहीत या उलट शंज्याकडे आधुनिक स्वरुपाची शक्ती होती. माना शंज-मल्लुन शक्तीको व पाकुगोळा यांच्या अपुर पुवठ्या झाला आमुळे भारतीयांच्या पराभव झाला.

(९) शंजाम्ये-सेण कर्तवगार सेनानी

ब्रिटीशांच्याकडे प्रभापेक्षा प्रक असो कर्तवगार व सेण सेनानी होते. नील, इवर्नक, शॉवरेंस, लॉरेन्स, वेंचु कॉम्पेक्स व सर हसन रोज व. मुलपी सेनापती शंजाम्येकडून रंगामागत उतरले होते. उत्कण अस्तीत्व असलेले परिदृशीतीवर नियंत्रण देवगार प्रमेकांच्या सपतीस लावून जागरे नेते ब्रिटीशांच्या बाजुला होते. शांती स्वताच्या उगाची पती न करता ब्रिटीशा साम्राज्य सुरक्षीत ठेवले.

★ ⑦ नेतृत्वाच्या अभावः

ब्रिटीशांच्या पुननेत हिंदी लोकांचे नेतृत्व कमी पडले बहादुरवाहाने नेतृत्व राखण्याचा पराभव केला. शाहीवाय तो वृद्ध होता. राणी लक्ष्मी बार्स वसु व घाउसी होते. परंतु तिचा बुद्ध्याचा अभाव नव्हता. नानासाहेब व नाना गोपे हे कोराडी पवित्रोत्तुने आले असल्याने उत्तरेकडील क्रांतीकारकांआवर सांना पुर्वपणे आपली साप पाठली आनी नाही. ते नेतृत्वात कमी पडले इतरत महल वज्ञानन महल था कीया कुबाल संघटन होमा परंतु शाहीच्या राणीप्रमाणे गोरा साडून था कधीच बाहेर आला नाही. उठावातील नेतृत्वातील अंगोकाये जीवन सुखात गेले होते. क्रांतीकारकांना अंगावे लष्कार कष्ट हाल व अडीअडचणीच्या था नेसांना कलना नकनी. लष्करी दृष्ट्या हे नेतृत्व कमकुवत ठरले.

★ ⑧ उठाव करणाऱ्यांच्यात बेगीस्त व लुटावतः

बंडवासांनी विली नामान घेतली परंतु सांच्या कोणसाही प्रकारची उपाय योजना नकनी. सुरुवातीला उठाव अबाधती सामानंतर सांच्यात स्वातंत्र्याचे वारे मंचावले. ते बेगीस्त बनले. सांच्याकडे प्रेक्षा पेशा नकनी. तो सतपन कर-
सासाही. सांनी मंगरीकांनी लुठव्यास सुखात केली ते जमीनदार साकार व क्सातयाट सांच्याकडे वळले व सांनी सांच्या पासून सिककती डिमकावव्यास सुरवात केली, बंडखोरानी केलेली लुटावत जांकपोळ व कबालनी इ प्रकार पाहून वरीष्ठ वर्गीला बंडांच्या अपमवापेशा विजयाची सीती जास्त वाडू लक्षांनी होती कानपुरच्या लुठीत वाढीसाठी आपसात मठो मुकु सांनी बंडावले ज्या राज्यात प्रवेवा करीत तेथील खर्जीच्यासाठी लुठी बरोबरच- तंजुमातील केंद्र्यानाही ते सुस्त करीत. सात गुडी व समाजकंतकही स्वतंत्र होत असत. या लोकांनी क्रांतीमुळे निर्माण झालेला अडावयेचा वांगला फायदा उचलला. सामुळे जनता उठाव करघाआवयल संवाक व उपासीन साली व पुढे तिने सांना सपन येणे बंध केले.

★ ⑨ सांजला अगुकुल पवित्रोती

१८६६ चा उठावापुर्वी क्रिसीया. शशा व चीनच्या लागयांतुन इंगेज मोकळे साले होते. सामुळे तेथील विद्याल जोजा सांनी आरतान भागसा. या जोजांनी १८९६ चा उठाव यडपुठा तकव्यास हानव्याट लावला. थोडक्यात सन १८९६ मध्ये

भारताभतीवित ब्रिटीश साशाण्यात पुर्णपणे शानता शेते सामुळे
इंजाना हा उठाव यडपुण ताकण्यासाठी आपले लक्ष केंडीत करतो
आले

* (10) इंजानाचा पहिलवाप :-

ब्रिटीशांनी उठाव यडपुण ताकण्यासाठी व पुढा भसा उठाव
होडु नये म्हणुन गोव्या पुसागत अग्याय असाप्यार केले. हिंपी लोकांत
पहिलान निर्माण काती व उठावापासुन जनता डुर काती म्हणुन इंजाना
अणेकांना फासावर चढवील. हसांराया फायदा ककुन सर्व हिंपी लोकांना
निःवापत्र केले म्हायातकुन अणेकांनाया कानली केया म्हायीनाना
साडाला पुलटे तांगले. मरेपर्यंत फटके मारणे, जिवंत जाळणे व जगा-
वर पुसाणे उठाणे इसायी प्रकार ककुन इंजान राजवती विकुइध उठाव
करणायाअन काय वापन सिकते. थाये प्रासहीक ककुन पाखविले.
सामुळे सर्वसामान्य जनता व्यसयीत हीडुण उठावापासुन डुर
वाहीली. परिणामी इंजाना हा उठाव यडपुण ताकता आला

प्र. 1 ला]

1857 च्या उठावाची कारणे

1857 च्या उठावाची कारणे पुढील प्रमाणे :-

१] राजकीय कारणे -> इंग्रजांचे साम्राज्यवादी धोरण व भेदनीती इ.स 1757 च्या प्लासीच्या लढाईने भारतात ब्रिटिश सत्तेची स्थापना झाली. पुढील वर्षी ईस्ट इंडिया कंपनीने साम्राज्यवादी धोरणाचा अंगीकार करून सारा हिंदूस्थान पादाक्रांत केला. आपले साम्राज्य सुद्धे करतांना ब्रिटिशांनी 'फोडा व झोडा' या तऱ्हाचा नेहमीच भवलेव केला ब्रिटिशांची भेदनीती, त्यांचा व्यापारी साम्राज्यवाद त्यांची शस्त्रास्त्रे व संस्कृतीचे आघात यांचे अहंकाराने हिंदी राजे समजून झाले नाही. आपापसांतिल हेतूने वृद्धाचाराने वृद्धी यातुळे त्यांचा काळ-अपमान झाला.

२] तैनाती फौजेच्या पद्धतीचा दुष्परिणाम -> लॉर्ड वेलिंग्टनने भारतातील राज्यांसाठी तैनाती-फौजेच्या पद्धत प्रमलाने जाहली. अनेक संस्कृतिक व नवजात तैनाती फौजे हेतूने अस्वीकार केली. या फौजेचा अर्थ आर्थिक व दृष्टी रक्षांना करवा लीला. या मोहक्यात सैन्य सांचे अंतर्गत व बाह्य शत्रुपक्षे संरक्षण करणार होते. या पद्धतीमुळे सैन्य केंद्राचा अर्थ परस्पर निघाला आणि सांच्या साम्राज्यविस्तार ही भेदनीती. वेलिंग्टनने निजाम, मराठ्यांचे, बिदे, भोसले, होळकर इत्यादी सरदार सयोज्याचे नसाब, पत्रांचे इतरा व पत्रांचे इ. तैनाती फौजे स्वीकारावयास आगा पडले.

३] लॉर्ड डलहौसीचे शक्य साम्राज्यवादी धोरण -> लॉर्ड डलहौसीने साम्राज्यवादी धोरण स्वीकारून हिंदूस्थानातील स्थानिक राजे खालसा करून ब्रिटिश आभासात जोडला. 1849 साली सिखांचा पराभव करून पंजाब जिंकला. 1852 साली ब्रह्मपक्षाची पुढ्य करून ब्रह्मपक्षा ब्रिटिश साम्राज्यात जोडला. सिक्कीम व जिलिंग हे पंजाब 1856 मध्ये जोडला गेला. भवच अस्मानात अराजकता निर्माण झाल्याचा कारणवदन

ब्रिटिश प्रमोदाली आगले राजांचा हातक घेवपाचा प्रसिलेले अधिकार इलहोसीने नामंजुर करून सांगारा (1851) जेतपुर, सांवलपुर (1850) इकमपुर (1852) नागपुर (1853) झाशी (1854) इ. संस्थाने खोलसा करून ती ब्रिटिशानी सामोड्यात समाविष्ट केला.

(3) पदव्या व पेन्शन रद्द → राजिरजवड्यांना पदव्या व तनखे इंग्रज सरकारने दिले होते ते धरापंदर परागत हातक पुत्र नानखसिब पिडावा यांची पदवी रद्द करून त्यास मिळणारी वार्षिक पलाय रूपये पेन्शन इलहोसीने रद्द केली मुबल करव्याचा प्रयत्न केला. कुनरिकच्या नवाबाचे राजा खोलसा केले. इंग्रजांनी मनेड संस्थानिकांच्या पदव्या व पेन्शन रद्द केल्यामुळे त्यांची मने कुसुपानी गेली.

(ब) सामाजिक कसठी →

1) भारतीयांना अपमानस्यद वधायुक्त ब्रिटिशांनी काळा गिरा असता वरी सैद करून ते भारतीयांना तुच्छतेची वागणूक देत असत. भारतीयांना सातत्याने अपमान करीत असत. त्यांच्या वयातील कुत्र्या-मांजरापुमाणे भारतीयांना वर्तणुके मिळत नसे. भारतीय अधिकाऱित, प्रसंस्कृत, राजरी, मागासलेले अहित असता त्यांच्या वर अज्ञात करीप करून त्यांना गुशदारां पुमाणे मारहाण केली जाई. र सावरून घ्यादा गिरा अधिकारी जात सहे तर त्याला सलाम ठीकवा लागत होता. भुरगेपियनांच्या हॉरिलच्या व कलष मध्ये भारतीयांना पुत्रा दिला जात नवता.

2) भारतीय समाजजीवनावर प्रहार → भारतीय समाजव्यवस्था असलेल्या कठी-पंरपरा नष्ट करव्यासाठी व भारतीय समाज जीवनात बदल करव्याची ब्रिटिशांनी

भनेड कायदे केले. शरी वंदीचा कायदा. विधवा पुनर्विवाह कायदा, बालविवाह प्रतिबंधक कायदा, कुमबध वंदी कायदा इ. कायदे सामाजिक आपला धर्म व संस्कृती वृद्धविनासही हे सर्व कोजात प्रा. या मुळे अंगुजाविकस्य वेडाची आवना अधिकच वाढत गेली.

③ वेकाशांच्या संरक्षित वाढ → अंगुशांनी जहागिरदारांचे हक्क काढून घेतले त्यामुळे जहागिरदारांच्याकडे असणारे लोक वेकार झाले संस्थाने वर खास्त केल्यामुळे संस्थात्मिकांमार्फत प्रचलितून अस्तोपरि हजेरे लोक वेकार झाले. भारतातून कुच्या माल इंग्लंडला जाऊ लागला. शीले फीचल करिआल्यात तयार केलेला पक्का माल भारतीय बाजारपेठेमध्ये विकू लागला. काश्चात्यात तयार व्हिडन मालउत्तम. उत्तीचा व स्वस्त मिश्रत असे वा उल्लेख भारतीय बाजारपेठेमध्ये करिआला. पक्का माल शिवाड शोका व महाग मिश्रत असे. व्यवसाय वंदे पडून लागणे लागे कारागिर वेकार झाले. माला प्रमाणात संवत्सिध मिश्रत झाला.

क) लष्करी करी →

① हिंदी शिपायांमधील बंधने → कंपनीने भनेड लष्करी कायदे पार करून हिंदी शिपायांमार्फत भनेड बंधने लादले शिपायांनी कपाटावर बंधन लावल्याची व दाढी वरल्याची चळवळी केली. गंडी राधु नसे, लुंगी नेशु नसे जशी धर्म विराची वाळोरी बंधने लादल्यात चाली. भारतीय सैन्यांत अमुदपर्यंत केल्यास आपला धर्म वृद्धल अशी समजुत होती. इस्ते भसताना भारतीय सैन्याला समुद्र पार करून विदेशात पाठविले जाऊ लागले.

② पठार व खेतीतील तफावत → ब्रिटीश लष्करीतील हिंदी शिपायांचे वित्त भुरगेपिपन शिपायांच्या तुलनेत फरक करी होते. बंधना हिंदी सैनिकाने सैन्यात नोकरी

तुलनेत फारच कमी होते. उरुका हिंदी सैनिकाने सैन्यात
साला साद्या सैनिक म्हणूनच निवृत्त होते. लगेच पुरोपिपनीता मात्र
लवकर वगती मिळत होती. हिंदी सैनिकांच्या कोणत्याही प्रकारची
वगती पगारवाढ व महागारि अन्नातून व. वगती मिळत नव्हता
सांगुने हिंदी शिपायांत असंतीच निर्माण झाला.

⑧ हिंदी शिपायांना मिळणारी अपमानास्पद वागणुकी → सैन्यात बहुतेक
उच्च अधिकारी क्रिष्टि होते. ते
हिंदी शिपायांना अपमानास्पद वागणुकी देत होते. परत ग्रांडेडवर
हिंदी शिपायांना पदापदी अपमान केला जाई. शिब्या वडवून साधी
मातपती केली जाई. लवकर मोहिमेवर हिंदी शिपायांना सामोरीवर
ठेवण्यात येई. असा वेळी व्यच हिंदी सैनिक मारले जात होते.
परंतु विजमहीची मात्र गीपायांना वावपता पडतात असे त्या प्रमाणावरच
रुमीसुने शिपायांमध्ये पुढं असंतीच निर्माण झाला.